

21121

GOTLAND

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

När

7/2 1951

Thomson, Magda, 1951

Svar på ULMA:s frågelista 1 Mjölkhushållning

59 bl.4:o

3 teckn.på baksidan
av de skrivna bladen

21121

1
Mjötthushållning

Ja blái mást'n láit "gajysi;" (förslagen) när
ja fick sáa alt dain fráglistu vár "lör"
u mossbácht. Er skalt int tro alt de jár
sá lekvindur háldar till skriu um en sak
sum int har, försikumma ái iss har sak
ni, u int har ái náskaiti sum ja vait.
Ái gamla háider när de var nödar da,
slo di, graun ái hagar u nær þalman
þrautad fick de þas þalmtaki þa þausar till gi
de háird ja þammor talt um alt sumt ^{krötki}
fick gára, man de var nuck sáist áutvá-
gan for di skudd þa igán u. Svaini dain
kund di þit þa slaka till man de jetad ^{hells}
int nauti. Man di jetad int áutrá áut'n ^{þi}
de skudd var löia; de fain raud lud
ná slaku sumer nuck sákat kannar
till. Katar háird þaim a lass fain löia
fran slakdaian u lagd mat smakaus
vaggi, sá þo kvintolki svainspanna,
u mjálbyttu u sá þo di en nær slá-

Frgl. 1

GOTL.

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
Magda Thomson. 1951. NÄR

500.
x ötra
x hwa

500
x ötra
x hwa

2

kä de fylgd lavi vát mái, u sa en naru
mjólk þá de u lágd ái svainspanná var
an'n gang þiss de blai fullt sa stas de
pa a gróitá, kakhitt vattan, nar de sam
fick svalna jetad svaini de mái bigar
likait. Ná kom ja han till svaini man de
var ja um mjólki ja skudd skriva.
Mjólk? Annan allman benamning pa mjólk?
Nagu annu binamning pa mjólk ái allman
hait þar ja alldri hait. Vilka djurs mjólk
anvandes till mannskafoda? De var ko
mjólk u gaitmjólk, marmjólk gav di
bani till bot mot kibblingkost'n. Anvan
des mjólk till djurfoda? Ja mjólki þa
jar da nuck umbartil till kalvar u sma
graisar. Tillumái rusri þyckar um mjólk
man, di skall vanas till mædde mans,
di jar fyl, annas vill di int þa de nar
di blair staur haldar. Um an kadd mik
gutt um mjólk sa þund þillumái sumb
li kor drick avgraddi mjólk sum blai

killyvas. Hynsi tyckt int jill um till fa
 en skvätt di mäs, dan taid'n när de
 int fans kynsfodar u tran u a, b, c, d, vi
 tamin u va de kaitar hail ravainu. Anvan
 des mjölk till andra ändamål (beredning
 av ferg, etc)? Raufärg blandad di unu ai
 avgräddi mjölk mäs rygmjölsvälling ai
 u lait janniktajot, de mälad di häusvåg
 gar u spailtaunar mäs, janniktajolan gärd
 att färgan bait si fast, ai träia, man
 nä ai sainara, taid'n blandar di ai si
 ment i ställa. Forekom bortkällning, av
 mjölk? Näi bro int de, i gamla taidar
 bar di, nuck sä neru, att int näg ai
 matvåg fick fäkumma, da gav di häldar
 bort mjölki till nägan fätti för de fans
 de int ont um förr i taid'n, di kund
 till u mäs kum u bid um lait skyr.
 Råmjölk? Hur behandlades den? Ja nuck
 har ja häirt de gamla tal um, att när
 kai hadd kalva, så gav di kalvan så mite

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR
 GOTL.
 Figl. 1

(cement)

4

ramjolk di bar kund fa ai han, nar de
sär gick, um a par tidmar da slaktad
di kalven u da var de en pärli ust
ai magan, man smakt slätkar ust har
ja da aldri gert. Y gamla taid'n, kok-
täs de mast ustmjolk pa ramjolki, u
de gick sä till! Fyst hangdäs allar ställ-
däs bängroitu ai ypnä spaisan, sä to
än fyst en bit smör till fatt ikring ai
groitu mai u sä a kräuta vattan, som
söt mjolk u nar ha kokad upp slo
ramjolki ai, mair allar mindar ätta
sum ha var kraftu till, en dail kor
har kraftu tjäck ramjolk u sumt kor
har mair kunn u blasku mjolk, man
er, skall tro att de var int sä lätkrom
haldar till kak na sätt ha blai legum
gubba, ha fik int kak för läng för da
blai de bar vasslä u ustklämpar da
blai ha int ga, bäst var de till sta
mai gröitskaidi u parrera u ta av

Fig. 1

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
Magda Thomson. 1951. NÄR
GOTL.

*) en smula

*glutenis =
grynvis

gröitu just när ha kakt upp, de skudd
roirás bra att ha int blas svidi, a láná
salt skuddle u ái. Spennvarm mjólk?
Nóimjólkki mjólk. Spennvarm? Já smabani
drack mik spennvarm mjólk förr u je
tád saurbrá bil, u rauvát kinnar hadd
di skall ar tro, u fráisk var di, int
bipávd di nág fiskalja na vintan
háldar, ná skall di ha fiskalja u ap-
pálsinar u sjukla, u blaikfórn jar di
láikvát. Men ja tror u, att di i allmánn
hait hadd máir fráiskar luft förr, för
finstrar var dragu u spáissin u kústairin
var stáura sátt de var fráiskar luft
ái stáuru dygná runt, de var vát
de sum gárd att bann var fráiske u
ducktu fast'n. di fick máir grávar
mat án di far ná för háid'n. Vad kal-
lades kvinnur, som skickades för att
braktera mád nysilad mjólk? De har
ja aldri háirt att di hadd nág sörskilt

namn pa daim, man de var, en gammal
 sid har, nar de skudd var kallas, ant'n,
 de skudd var bryllaup allar bigravalsn
 sa skudd de, gas mai sanningmjolk, nar
 de gynt bakas till kallas sa kom slaktin-
 gar u grundagskvinnfolki mai smor u
 mjolk u a flaska gradda di hjalp ad
 varandra till haugtaid'n. de var en
 vacker sid, tycker ja, u de gar var an-
 nu man mjolk har, folki mai, gutt um
 na for daid'n. man na har var fat hjalp
 varandra mai smor, gradda, kaffi u soc-
 kar i stalla, man Guskilay att sockra,
 blai frait, na jar de bar kaffi de jar
 snalt mai man de har var en yvagan
 de mai. Forekom traktering med saitmjolk
 vid byggandet av hus, vid brallop, vid
 andra tillfallen? Nar di byggad haus
 allar hadd hausating sa var de, alltut
 sid mai grait kakt pa saitmjolk u
 saitmjolk till saup till, man sumbli

Landsmalsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR
 GOTL.
 Frgl. 1

4
lyckt um s'airansdricka' till säys till
grait'n. Man när de var bryllaup u bigra-
våsa da var alltud sid'n. m'ai grait
kvæld'n, föra. De var a lali stäurt lag sum
skudd jeto pa kvæld'n. för kallaså, fran kokar
onar till kärkvättasku u soissälkalån. När
de var bryllaup skudd de var en mandel
ellar en bit ångfärd ai graitan nairpiitt'n.
b'ai dain kant'n. um di da blai var vaim
sum fick de, da blai de rolit skall, arr bro
för han ellar ha blai fyst gift. Vid menas
mäd silsup? Har hadd di had mjölksup
u säilsup! Förm skift gick pår pa När, hadd
stoist dail'n, av bondkvinfolki kaplit
langar mjölkningväg, en fjäringsväg,
var int de ^{måsta} musta, de var int till kast
si pa en syckäl ellar käir m'ai bit da sum
nå sunt berad m'ai uk, de wait arr nuck
lains di s'air aut för di fins pa mussear,
man um de knäipar så kan ja rit av elt.
Men sum väl var så hadd di int så mik mjölk

(Syssel
kär, djur
skötare)

uk

8
da sum ná, fór da hadd de int kunt
gat fór si. När di gick ste klucku fam
um mærgnar, de gix vanlitvæis þa fast-
næs maga, sa gick þaiku allar stöfri i
hausá allar ummor um þa kund kum íþran
bani, dár sum di hadd mang kor þick
di ga þau styckán. Mán de var int till
ga raidu vágán int aj, aután gaint yvar
þagar u bairningar u kláiv yvar "staitar".
De var stáur þaug bandfast þrodafáunur,
stáitu histos vanlitvæis ant'n, av
en lait'n stiga þa var saida um þau
mán allar hessa av þau bredstumpar
mái en bredstump allar packá un
dar var andá, dainu þaigar u don
nu legar mán di gick þa "skyns", ^{smitt} þon,
yva si. Ett spann hadd di dinglanæss
þa var arm vanlitvæis þraikanspan
u sticksaumán ái kandi u sticknålar
di þar laikada, sa fast gick de, u singad
gerd di, u þauglar singad di mái

gicks

ung-mor

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
Magda Thomson. 1951. NÄR
Frgl. 1
GOTL.

Er undrar nuck y valains, de var att
 di skudd gi si iväg så tålit när de
 int var någ majarai, män ja skall tal
 um de u för arr, er far ha "tulmod u
 vänt på mjölksupan". Han kummar, er far
 bär "kak a lana"! De jar så på summabäid'n.
 att soli gar tålit upp u häigar ha stäigar
 på himlan varmara blair ha, u "mausar",
 flugar blair bisvärli mäi konar, di spar
 kar mäi bairi u stor mäi häuda u rum
 pu ättar flugar, ai gambla tåidar kallad
 di flugar för mausar, de har er väl häit
 förr, män um de madad "horn" (askvädar)
 u soli gassad på kund brimsar kum
 brunnas, män da var de int rotit till
 var mäi, ^{konar} såttad rumpu ai vädra
 dainu ättar dannu u skalad iväg, di
 jag mäi "rumpmackan"! De var därför
 som di gick så tålit u mjölkad, män
 di sidd säkat en baim middag i ställa.
 När di fick mjölk av fyst koi da to

hoka
 = vaktin

bäddte

"jagade"

di fyst mjölksupan. Di sått si ja
mjölkkränku u påustad skåuman ja
saida, ^{u dyack} de blair alltut skåum ja mjöl
ki när'n, mjölkar fort. När di sånn hadd
skiltt av u mjölka så, ka di en mjölksup
till, de var langar vag till ga haim.
Yblant to di si a ^{välstunga} ~~kränka~~ ja staitu,
for armar blai langa di bikörd sla
dum låita när de gynt siv ai dum.
Sticksauman sat alltut fastsätt'n, un
dar förkälbanda när di gick haim,
di surrad träd'n, um baggi ändar ja
nålar u puttad baggi ändar ja stick
nålar inför förkälbanda, ai ain såide.
Man de kund händsi, att di möitad
en go vän ja vagan u da bjaudad di
han ja en mjölksup, spanna blai straxt
låt letarå. När di kom haim skudd
mjölki såilas, var de mik varmt, fick
di sått na ai vattån a handvanning
forn. ka såildas, man mjölki såildas

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
Magda Thomson. 1951. NÄR
Frgl. 1
GOTL.

aldri ginum någ filltar sum nå aut'n.
 de var en lait'n. kläckplätsail mäi ett
 skapt att var söida u sma pul ai buttan;
 sail'n sättas pa fatä allar bunkän
 u mjölki kalldas ai, när ett fat blai
 fullt var de bär till flytt yvar sail'n.
 pa nest bunkä, när de var gart so
 vantitvais dan sum säilad en ^{säilsup} mjölk
 sup ar fatä eller bunkän igän. Säilsupen
 bitöidäd här, att den sum säilad mjölki
 so bunkän eller fatä eller krauku u drack
 några klunkar läik därör. Potmjölk: vad
 menades hörmäd? Mäi säitmjölk maintas
 aut'n. näimjölki mjölk eller usä mjölk
 mäi gräd'n. pa, vär sär önnu i dag säit-
 mjölkskalvar, de jär släik kalvar sum
 int har smakt skummjölk eller avgräd-
 di mjölk sum di sägd förr i taid'n.
 Skummad mjölk? Avgräddi mjölk eller blå-
 mjölk. Kokt mjölk? Hur kallades hinna jä
 kokt mjölk? Hinna pa kokt mjölk kallad

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR
 GOTL.
 Figl. 1

antingen

körn-

vör nær vör var ban för skvalldaskinná,
 de smakad förträfflit gutt men di sägd
 att den sum jetad skvalldaskinná blái
 skvalldru u de vidd vör int vara. Grädde?
 Någ särskilt namn på gräddan än kaffigrädd
 eller korngräddá kadd vör, intá. Fins ordet
 fil i annan betydelse? Har sägd di alltut
 skyrgräddá när gräddan var saurar.
 Mjölken står och filar? Mjölki far sta till
 skyr, filbunk, Bottenmjölk? Skyr. Hur benäm-
 nes själulöpt mjölk? Mjölki "skera" si. Hur
 benämnes mager mjölk? Blåmjölk, "tunt män"
 vät unt, "de sum var tunt u magat um de
 sägd di förr att de "rannar mang anar
 ättar mark". Själusurnad mjölk? Mjölki
 jár saur, blasaur. Hur betecknas denna
 mjölk då den är helt litet surnad? Mjölki
 jár bridi, mjölki har bräid si a kräuta.
 Då den innehåller klumpar av ostämne?
 Isshår de blái urmjölk av de, för mjölki

klompa si. Finnas benämningar som grunda sig på en känsla av avsmak för den själusurnade mjölken? Ja kan int måi själusaur mjölk, iss mjölki den kan arvskänk till Dro kørkä den. De jår a gammalt ård språk här, um de jår någ som jår odåuglit da sår di att de skänkar ja till Dro kørkä de. Användes själusurnad mjölk till människaföda? Saur mjölk nyttad di int mik förr, mån skyr u filbunk jetad di mikä. Om så ej är vartill användes den? Sma gräisar u kalvar di fick out i magan av saur mjölk mån staur svein u soar di kult saur mjölk. De sum nå stor nest åttar här um langmjölk u tetmjölk de har di nuck aldri nytt at iss här holla int sum ja vait u int någon annar här häldar, mån förr när ja var ban u vår jag aut ai ånger u pluckad blommor da sag vår en sorts gras måi jaurgrain blad

de var
int fräit
ick att
mjölke
hadd laid
ank.
(hel, hem
smak)

(spiltviken)

mái någ saigt klubb pa u káilte bráuket
 alltut spytta pa de grasá de kallad vor
 för káilgras, ja funderar mást in un de int
 jár slikt gras sum di mainar. Pár ái bo-
 ki men någ saig u set mjólk vait ja int
 um dtt di nyttad pár. Men de kan int var
 omóiglit att herrskapsfolk eller báttar folk
 sum de gamblá ságdá. Padd sláik mjólk
 pa bordá. Ja far núck yvarga till matretar
 de pár ja báttar raidá pa.

II Maträtter i vilken mjólk, ingick som en
 viktig bestandsdel. Sötmjólk: För bárdes
 någonsin ouppkokt sötmjólk av vuxna
 personer? Áttar pa middagar dracks de sáit
 sötmjólk eller sáuptás de mái skaid, di
 skárad iblant sundar bró i smabitar ái a
 fat eller buntká som stáldas pa bordá, dá
 fick all sáupa men háusbonden skedd sátt
 skaidi fyst i fata sen fick háusfolki u ba-
 ni kum áttar. I blant padd di uppkoki mjólk

(Tryck. avses
Pinguinca)

u jetad säurbrö till, de gerd di annu
 ä min bandom. Blandades grädde, bröd
 eller annat i mjölken? Så värslausä att
 di blandad grädd äj mjölki var di da
 intä, di fick var mit neru, äi dön gamb-
 lä köid'n. um di vidd livä, de skärda's
 sundar några bröskäivar äi a stain-
 fat u därpa slo's kakpait mjölk mäi a
 länä salt äi, vintatäid nyttäs de mit
 päit släikar mat, för de vermäd upp
 hail mänsku när de var kallt. När kalar
 skudd käir pa köid (ilskogan) pa vintan
 fick di upp kaki mjölk u brö förn di
 gav si iväg pa märgnar, da halt di
 si varm a gult styck pa vägan, men
 Närkar köid langar väg till skogan mang
 an dum, till Gard u Hlskä, ditläim u
 änd upp till Duttlä fick sunt köirä,
 män di köid russ sum kund laup u,
 a mäil i sträck var ing ovanlit.

Vad kallades blandningen? Brönmjölk.
 Begagnades ymnigt mjölk till kall gröt?
 Här bräukad di kok ymn mjölki u lägg
 ai gräit'n, när mjölki hadd kok ymn
 sätt'n, blai giunmit'n. Endast som mor
 gonmat! Gräit kokas alltut till aftmat.
 um laudaskvåldar kångräit u ai vikar
 ryggräit eller kånmmjölksgräit, vick sum
 kalsä så läggdäs de ai ymnkaki mjölk sum
 var a kräitå salti. de nyttäs dann mærg'n,
 till mærgmat'n, till ättaret. Medfördes fru-
 sen mjölk på färder? Nai er skall int kro
 att någon vidd på frusi mjölk här nai
 när kalar käiråd på haid allar ai släk-
 doian så hadd di koki mjölk i flaskar
 inputtnä ai häisäckån sum di hadd mäs
 si till middag till rusri, i häisäckån hal
 däd mjölki si länki "jumni", till middagan
 de var guft för dum till drick till
 kys u brä. Frusi mjölk nyttäd ingen här.

När mjölk u grädd fransar blair de must-
 laust u vattnutt, folki här var alltut rädd
 för att mjölki (int) skudd fransä. Vilka röt-
 ter bereddtes direkt av den i träget förva-
 rade ostkummade mjölken? Mjolk i brug har
 ja int käirt att någon haddä män i träilun-
 kar u träibytter hadd di mjölk u stainkäs
 mäi föräst'n. Här gerd di filbunk^{er}, eller usä
 lägd di skyrklämpar äi söitmjölk u säupt
 mäi skaid. Beskriv, hur var och en av dem
 bereddtes? Till filbunk vidd di gämba a
 stainfat sum gick omkring a kannä mjölk
 äi u de stäldas på mjölkhyllu undar
 bakä äi vardässtän, äm'n, äldäd bra (detta
 kund de bläi filbunk på vintan mäi, gjordes in
 när de sämm gick ikop till skyr tos le i mitt
 fatä näir u sockatappän mäi socka- hem m under
 knäiv u klobbä tos fram, sä banktäs var i en
 de av en bit sockar sum san brodäs förfluten
 sundar mäi saltstain'n, eller staitäs tid)

äi en malmmartel, de fans int faint
 sockar äi gamla baidar, sämn slas soc-
 kasmular ör äi fata, sämn tos björk-
 vispan fram u visptas ikring, filbunkau
 nyttas vanlitvais till ättaret pa midda-
 gar ättar parar, all säupad ör sam fat.
 Di kund u ta av mäst gräd^{tn}, av skyrfata
 u den undäst gräd^{tn}, u yväst skyrⁿ.
 tos mäi a skaid u läggdäs äi a fat
 nöimjölki mjölk som säup^{tas} ör fata
 mäi di kund u sätt baggi fati pa bor-
 da² u var u, en fick ta u häis pa sum
 di vidda, för de var int all sum vidd
 ta läik mik skyrklompar äi. Mäg mäi
 sum gerdäs äi ärdning läik ör fati
 vait ja intä. Finns någon benämning på
 gammalt, mycket surt fil? De här de
 var riktigt kärsfil de, gammalt smår
 eller graddä sägd di förr att de sma-
 kåd kaurä. Vilka Mjölkrätter bereddes genom

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR

GOTL.

Frgl. 1

Tenon(?)
 (97500)

tillsättning av löpämne? När ja var ban
 gerd mor ust som ha lågd äi dörrslagä (dörrslaget)
 när'n var färdu, de mått ha vart de sam
 sum sällust eller söitust. Är brunast be-
 nämning på en kikkörande maträtt? De
 kan ja int tro för den ust'n, sum mor gerd
 kan var måst'n, väitar. Hur tillreddes den?
 Di hadd a gröita mäi kaktitt vattan u där
 äi sättäd di när a spann mjölk u så lågd
 di äi någ sum di kauppt på abteka, när
 de kom till en vissar verma gick ust'n,
 ikaps äi en klomp sum flautäd äi vasstän,
 var de läita tos de bärr äi dörrslagä
 män var de mikä så laggdäs de äi en
 uststomat, när kan blai färdu, män kan
 skudd knädäs, fyst u laggäs äi salt, u
 kumman, män var jetäd kan måde samä
 kan kund int gäimäs någ längä för de
 blai än myggh, annas smakäd kan för
 träffit goar, hälst um än var gerdar

pa nöimjölki mjölk. Men han kund gå-
 ras pa avgräddi mjölk u käämjölk mai
 män han blai int så goar silm söitmjölks-
 ustån intä, käämjölkust'n, han smakad
 säurar, den tyckad ja int um. Män er vail
 kansk int lains en uststomat sag aut. Fyrt
 var de en buttan av träi så sto de på
 gavlarna u en träbit utför på säidu
 um var gavel så var de på säidar sum
 kund sättas på, däräi stampas ust'n,
 när mai smärskaidi de fick int blai
 någ kular eller rimnar ai u så sletas
 han till udda, så fick än sta till, dann
 dagen da tas säidar bort u ustån sta
 där kantu u fäinar, ja vist alldri att
 di gerd ust "säidara" än till jaut. Före ^{1/2 (oftare)}
 kom den som förning eller som kalasmat?
 Ust till förning eller sanningar, som vör
 sår här, har ja int käirt att di padda, män
 pa jautkalasi padd di ust de huxar ja.

 ust
 stomat

Någon mat lagån på löpad mjölk had
 var int häitat, u int på frusi mjök häldar.
 Vilka råtter tillreddes av råmjök? Av råmjök
 kokad di i gamla taid'n måst ustmjök men
 sumli gerd u kalvdans eller råmjökspannkaka.
 Hur skedde tillredningen? Till ustmjök tas
 en klick smör fyst i pannu, u en aning vatten
 för da bräus de int bär i buttan, så slo
 de åi go mjök sen slo råmjöki åi men
 de skuddroirås unda taid'n, mån de fick
 måst'n int koka bär sjaud läita sätt de blai
 glutrut, de fick int blai klumpar, da blai
 de bär vassäl u klump så skud de åi a
 nyslä salt. Så var de kalvdans som ännu
 gärs nå fötaid'n, mån bäst kalvdans'n blair
 um ån blandar mjök av fåm mål som
 koi mjötkar, de fyst ättar kalvningi han
 blair ricktut pändru u fåinar u så är de bra
 måi ett ägg u mandel u kanel åi, i gamla

fäid'n had di här kanel äi, men de fick
 int var för mik äi av de fyst måla för
 da blai kan hardar u da jär kan draugjet'n.
 men de kan u has vauli mjölk ungifår en
 liter vauli mjölk u ett kvarter ramjölk eller
 ättar som ha jär stark till. Kalvdans'n kan
 görås pa tau väis, antingan sättas in i ugnen
 äi en form allar allar slas äi a spann u
 ställas näxir äi a gröita mäi koknäs vatten
 där för kan sta ti dess kan kar gat ihop
 den kalvdans'n blais mäst'n bättar än
 äi ugn. I gamla fäid'n had di ramjölk
 i ugnspannkaka de visptas ihop som van-
 lit mäi mjölk u ägg här mindar mjöl
 u så slas de äi enlar ramjölk män de
 pannkaku blai vaulitväis tjäck i botten
 u tunn uppa, män de bäst de var till
 bak tunnpannkakar mäi ramjölk äi, för
 de jär föträfflit goar mat de, mäi
 lingon eller blåbässytt till, de bräukd

di ka till mörsmat. Någ ann nyttåd vör
 int ramjök till, män gräddån var bra
 till ka äi bulldaigan, de blai förträfflid
 go bullar som skapåd si bra u blai fai
 nar ferg pa pamså till vofflar blais mik
 göd pa ramjöksgrädda men de skall int
 var grad'n av fyst mälé nai, äut'n andra
 eller trida. Användes dylika rätter vid
 speciella tidpunkter? Nai, di användes ettar
 konar kad halvå för mjölki tular int sto
 så lünga. Dünnes mjölkätter, som äst adkommes
 därigenom, att sötmjök både kokades och
 tillsattes med syranne? Härumsäst'ns fick
 ja päir telas um att di sto sötmjölki laik
 äi gröitu u sätt na yvar älden så sto di
 äi läit säur mjök sätt de blai glutrut
 u ränd ihop till ust sämme sådes de mäi
 salt u kummän den som tyckt um de, u
 päktäs väir äi uststomlän, män de var a
 rännä äi uststomlän som västän rant av

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR

GOTL.

Frgl. 1

Användes
 = 'Användes'

ginum för de var svårt till fa bort all vass
 lå made samå. Någät särskilt namn på den
 utån vist ja intå. Tunnas råtter, som åsted-
 kommas genom genom uppvermning, eller
 kokning av själusurnad mjölk? Int som ja
 vait. Vad kallades den löra korniga massa, som
 vid kokning av vassla till messmör steg,
 till gtan? Någ messmör har ja int kärt att
 någan har gert att iss trakter. Beskriv de
 råtter som tillverkades av mjölk med tillsats
 av öl eller dricka? Ja bad ålsåupa eller
 dricksåupa u olust. De kund kokas bad avu
 u ret dricksåupa, ret dricksåupa koktas så,
 att fyrst koktas olå eller dricka upp så vispad m
 sundar ett ågg åi ett kär för si själft, däråi
 stas låit mjölk u visptas åi a par trai
 nåvar vaitasmjöl så hålldas de åi groitu
 men de skud vispas kraftut när råidningi
 stas åi sått såupa blai slet u fain. Men
 så kokt di avu driksåupa u, de var bår

den skillnan att mjölki slost fyst äi pan
 nu u koktas upp sen visptas äggä u mjölä
 äi dricka i ställa u visptas äi grötu, eller
 pannu som vantit u så avsmaktas bäggi
 sortar mai säirap, men säg va di vill, gult
 smakad bad dain u danna, de avu blai bar
 lait mair glutru. Lä var de ölust, de koktes
 upp mjölk u slost äi öl u smaktas av mai
 säirap eller sockar. Av sirap, ätika eller annat?
 Int sum ja vait. Jä dricksäupa kokad di till
 bansängsmat för ba kalded mazen bitäitkä.
 kokades den vid någon särskild merkesdag.
 Dricksäupu ba kalldas förr för avaisnings-
 säupa, um di förr tyckt att de tuld för
 läng för pantverkrar som di förr hadd bad
 skräddrar skumakrar smidar u snickrar
 da var sumbli kvinfolk lait finnaurli
 u kokad dricksäupa, da fösto di mainin
 gen att di skudd skynd si skill av.
 Ölust koktas när de var kallt till veru

upp si m^äi. Kokades den vid någon särskild
 markes dag? Int sum ja har k^äirt. Brukade
 kärngrädd^e någonsin fört^eras? Till någon mat
 ret vait ja int^a, m^än n^är di k^ärn^ad sm^ör
 fö^r m^äi st^aitk^ärn^a, um er vait lains ha sag
 äut, n^är grädd^an da blai tj^öckar, de blai
 pan alltut n^är di hadd h^ald pa u stamp
 a stund da fylg^ad han m^äi stak^an u rant
 äut yvar luk^a, da fo bani en kn^äiv u brai-
 d^ad den tj^öck grädd^an pa br^a u jet^ad de,
 di vidd g^an stⁱck d^ait pekⁱng^r^a u slick
 m^äi, de sma bani m^äin^ar ja. Di sta pan
 litv^ais mitt för ym^a sp^ais^an i vard^ars^tam^e
 pa vintan, ätt grädd^an skudd kald si var-
 mar, annas gi^öck int sm^ör ikop um gräd-
 d^an var for kaldar. Beskriv de rått^er, som
 tillverkades av mj^ölk eller grädd^e med till
 sats av mj^öl. De j^ar mang sort^ar de! Fygt
 vait^argr^öt eller gr^ait som di sägd fö^r,
 så var de sletv^alling, k^himpv^alling, kvickv^alling

kännmjötsgröt u havramjötsgröt, kännmjöla¹
 u havramjöla¹ skudd sällas u kemnas¹ fyst (finsillas)
 ginum a groft soll u sen ginum a föint kem.
 Ja kanske skall beskriv lams de koktas de
 olåik² sortar. Fyst varli vaitårgröt som
 var annu kokar iblant, de smaltas en bit
 smör ai buttan pa gröitu, u en drup vatten
 för att de int skall brannas bái, sann
 mjölk, när de kok upp, mån de gällar
 till pass si för um an vandar ryggan till
 kan de snart kok yvar, men viktut är att
 mjölki kokar upp förn man vispar ai mjö-
 la, de är de bär till visp mjöla¹ laik² ai
 gröitu till de blair lagum tjockt u så salt
 u sockar altar smak, blai de klampar av
 mjöla¹ kallas de för studántar. Mån så kok-
 las de vaitårgröt till smabani u när di
 blai en mån gamla u di var mik skraiu
 u saugd pa nävar de försto di att di var
 sultna¹ u da fick di vaitårgröt, mån kan

kaktas lait anlundra, ind blandas n aut
 mai sau dailar vattan som na inta, daim
 som var nag, fostandu to kaltan mjolk u
 kaltan vattan man sumt har ja kalt kokad
 mast n pa bart mjolk. Till den grat n kaktas
 fyst upp lait mjolk u sen visptas mjola ai kald
 mjolk u slo ai u kaktas i tai minuter u sa
 socker vitja. Känngrot u havragrot kaktas pa
 sam vis som vaitarrot, känngrotan bar
 lait langar. Sen var de sletvalling de visptas
 mjolk u mjol ai ett kar for si, u slo ai nar
 mjolki kokad upp, sletvalling: Till den roir
 des de ihop mjol u mjolk tjäckt ai ett fat
 u nar mjolki kokad upp har en visp u
 mai den stanktas de tjock mjolvallingi ai
 de kaldas u for stankvalling man de bitas
 ded de sama. Jan var de kvickvalling,
 um de var brattunt som de mang gan
 gar var for som na var de bar till kast
 greite pa u nar ka kokt upp visp ai nagon

när vaitásmjöl är grött, u kok a länå,
 så var ka färdu, mån till all vällingar
 var gult mäs a ägg eller tåu pttar rad u
 lägånheit som di bråkar soga u smakas
 av mäs sockar u salt. Av grädd bakes goråd
 u kringlar svänglar, dringar u krampnosar, go
 krydskorpar mäs jummran skal ai baktas u
 på grädd. Vad slags mjöl begagnades? Vaitás-
 mjöl, kämmjöl u havremjöl. Är någon av
 dessa sätter vid särskilda tillfällen? Där
 någ särskild tillfallar jetað di int sanner
 mat, men de var mat som jetað antingen
 måndeskvåldar, onsdäskvåldar eller fre-
 däs kvåldar, för på tåisdäs kvåldar u tors-
 däs kvåldar koktäs alltut kyttmat i gamb-
 lå tåidin, kytsnäija, årtar u flåsk, lambain-
 säupa, pttar kålsäupa, all sän säupa koktäs
 på salt kytt som hadd ligg ai vattån a dygn.
 På laudäs kvåldar koktäs de kongrainsgröt,
 när råisgröin kom till kokåd di för de

x) x bögar
 (ett slags
 kringlar)

måst gröt pa hålt'n kongröin u hålt'n
 råisgröin men de var ricktut goar gröt.
 På söndagsmorgonen? På söndagsmorgnar bräukad
 di alltut ka ugnspankakä ätter, tunnpankakä
 u plätter bakas u till mörmat viken dag
 som helst. Så var de kruppkaker di bakas u
 pa mjöl u mjölk, äi dan gamla häidin pa
 kammjöl di nyttad int så mik pärar äi krup
 kakar da sum nå sätt di var läit hårdare.
 Måndagan ätter kvinmässå skudd de var krup
 kakar till middag u dan sid'n har vör ännu,
 ja tror läit var stans^{här}. Ja de blai mik mat
 pa mjöl u mjölk vör kallar de för mjölkmat.
 Av barnsängskvinna? Torr var de alltut van
 lit um någon äi gränlagä hadd jat ban att
 ungdomar gick till varandra mai bausölsmat,
 u de var fyst u främst go tunnpankakä eller
 plätter äin sum hadd plättpanna, så ba
 kåd di de, um ja nå skall tal um va di
 hadd mässå mair så kansk er tyckar de.

kan var rolit. Ja sylt skud de var till pankak-
 ku av dan bäst burkan som fans ai källan,
 så var de antingen kybullar eller goar
 kaimgerdar kokkorv u svåskons ämpä, i gamblä
 lä läiden har ja häirt talas um att di till
 u måi padd dricksämpä mass si. Någ go kakä
 skuddde u vara, en bit rämblä u go bullar
 u sockakakä u kringlar u pippakakar. Åts
 smör till någon av dem? Ja smör på säusbrö
 var oskaptit gutt ti all särtas mjölkvälling
 (fäns någon rätt eller något sorts bakverk)
 tillverkad av grädde, smör och socker. Di
 bakad kringlar u goräd, män till de gamblä
 bakverkä häirar en sort som di kallad för
 smörtärtar. De har ja int hux på förr, di
 sättas ihop på kväden på smör u grädde
 u en sup bränvåin, ing sockar skudd de
 var ai bär dappas ai sockar. De var int
 vanli tartar nai, aut'n di for aut mån
 ett runt taggut mått ret tjockä, um än

padd staur u ricktat kund ja dum till ga
 upp när di kom i ugnen till en u tillumäi
 staur c.m. hanga, de kund var sum fjällar yva
 si, san smärtärtar padd di till ättaret u
 i kallasar förr till svåskonkräm mäi tjockt
 mäi gräddskäum ja, de var den vanli ätta-
 ret u i bryllon u bigravning. Till natmat
 som di alltut padda förr padd di äppälkaka
 mäi grädd till. Jan bakålsar ellar tårtar
 som ja här skrivd um knd bakås ja äistar
 u män di blai int så go som ja smör, män
 äistarbakålsar häirar annas till den gamla
 sasta bakverk, män i vanli fall sättas
 äistarbakålsar ihop ja grädda äistar u
 sockar u dupptas ai sockar, av dän dai
 gån baktas en sort tagga bakålsar u
 äistarkringlar u ringar, ~~utan~~ di tos av
 lang strimblar mäi en sporr (er har väl
 set en sporr.) kringlar lagdas som vanlit,
 män ringar lagdas dubla inkiplana ai

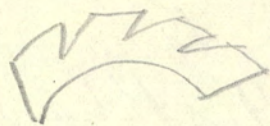

varandra, ja kanske skall rit av de här bak-
verkå på baksäiden ja sag på ett ställe att
de skudd ritas där. Faus någon rätt, i vilken
förmjolk ingick? Någ eimjolk har ja int rai- (tack-
då på att di nyttad, mån gaitmjolk, vitja, mjölle)
ha var jä tjäck måst'n sum grädde, daim
sum var lungsiktu skudd drick gaitmjolk
mån gaitnar jär bortå för lång sam, de
säist gaiti ja såg var Sedalunds gaiti i
Buss.

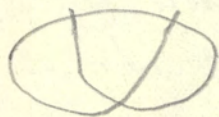
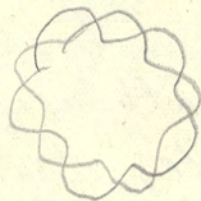
Mjölakens förvaring; gräddbildningen.

Vår förvarades den nysilade mjölken? Ja har
känt talas om att i gamla löidar när di kadd
bår räiar i stäna var de hyllar millum
all räiar langs at väggar u på daim ställ-
dås mjölki upp, hyllar hucar ja ännu att
de faus i gamla bygningar mån mjölkbeu-
kar på dum har ja int set. Mån ja har set
skap yvar vidrangi sum mjölki har vart för-
vari ai, en dail kadd särskild mjölkbeud.

äistarbakålsar

kringlu kan ja int fa
så bra pa papper som annas

de blai a skain smörtarta
kula i mitten hos är mai en
pingaborr

ämt på gården, de var a dur jämt brygg-
 garduri, där var de mjölkbod mår hyllar
 kring väggar, där kund di u på drickkäri u
 som bunnar u baljar stånås, de var van-
 litväs bår ett lät finstar mår fair smar
 råntar, att int sår skudd & verm upp för
 mik därinnå u tjäck stånvåggas var de
 mår. Så kund de var någån end sum kadd
 kallará undar byggnån mån de var mik
 sållsönt. Hemma vid gården? Allt sum ja skei
 var um jär båns bår gardar. Vad kallades det
 skåp eller den hylla i stugan, där mjölkträgen
 stoda. Ja varit int någ ann ån att de kallad
 mjölkskåpån eller mjölkhyllu. Fåns en sär-
 skild byggnad för mjölkens förvaring? de
 var mjölkbodi eller mjölkållan de. Hur
 var denna byggnad inredd? Mjölkbodi gick
 tvers yvar hål bygningen jämt bryggåhuså
 sått kan var avlångar mår hyllar kring
 våggas ner på halv våggas uppifrån.

När rikring på golva lag drick~~te~~ äri på
 sän kränkar u smärkärnu på sin plass,
 daim sum int hadd någon annar kallarä
 fick ha syltburkar u burkar mäs sinapsju-
 kar (päron) som var närlagd äi socker ätikå
 u sinap, de kund di ha hail kaggjar fullä
 daim som hadd stor gamla pickbräi
 som var här kallar sän pärentä, som är
 sma ruat päron på, på norr Gotland kallar
 di dum för piggjar. Jämt mjöttebodi på rik-
 tut gamla bondgardar hadd di a sänt räum
 till, mäs a där sum gick läik in äntifran,
 som di kallad för fiskbodi där sto kyt-
 kari ett mäs svänkyt u ett mäs nautkyt
 u här mäs strämning u bosk u flundrar
 en langar rad, de var vantitväs järdgolv
 eller fläisgolv äi de bodar. Var den endast
 en mjötkammare i samband med ett bonings-
 kus? Den var i flygelbyggningen! De gamla
 gardar, åtminst en de stäura, bräukt ha en fly-

gål na var såida um bygningen, men de mindar gardar kadd bär en flygål. Faus någon anordning för att hålla luften i byggnaden frisk? Ja na bakväggi var en lättn glugg mäs a par kaimsmäidna gangjan u en kaimsmäidn kasp sum kund stå ant'n kailar ypan allar usä na kläm ättasum de var kallt till, men de fick var ett nåt förä när han var ypan annas kund katter kum in u fån ör mjölk bunkar. Ställdas mjölkträgen på mjölkhyllor på träavlar eller på särskilda ställningar? Um int hyllor räckad till så ställdes di na ett bord där skudd di förräst m stå när di skudd gräddas av. Funnas särskilda skåp med pinnar i väggarna för mjölkträgen? Näi någ slikt har ja int käirt talas um. Förvarades även smör, ost och messmör i samma byggnad? Ja just där ja. Vad kallades de plattor där dessa förvarades? De hyllu kallad di för för smörkyllur, för ust faus int alltet ai or

kausald, de gerdas bär till kälgar u särskild
 haugtäider. Hur vero de konstruerade? Ja varit
 int någ, ann än vanli hyllar. Hur kallades de
 kår, som användes vid mjölkningen? Här kal-
 lade ^{di} dem för mjölkspann, mån ja härd u sum
 ban någon gammal sum sågd mjölkstavu, mån
 de maint ja um ja int huser galé att de var
 fastlänningar som sågda. I min barndom vist
 ja int av någ, ann än bläckspan till mjölk
 ai förde mestå så mjölkstås de ai träkann-
 spann eller fjärkanspann, mån ja har härt
 från Slavdum, att di hadd mjölkspann av träi
 måi grip eller hantag av träi u träibänder,
 de hantaga sat på en runtar träibit u de hai-
 tåd spannknappan, han sat på tau stavar
 mitt imot si på spanna u därpå trädås gri-
 på av u på så var de en splint förå, bänder
 u gripa eller hantaga var av hässlé, jainäst
 u bast stavar var av aina, mån grån fick
 u dängå, aik var för tungt, de spanni bär-

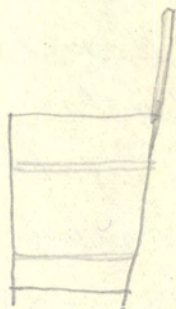
pms

span
knappa

mjölkspan

kalvhydda

gammaldags
bläcksil

Landsm. Uppsala 21121
M.Thomsson .1951.NÄR
GOTL.

dås måi uk. De mjölkkäri sum hadd en stor
 som gick upp kallad di för kalvbyttar, dain
 hadd di till gi kalvar äi, int till mjölk äi.
 Vilka redskap användes vid mjölkens uppsilning?
 Vår säilad mjölki ginum en sail av bläck u
 de gård andra måi, kan var runtar ^{runter} martul
 i butten u ett stöd som gick äut pa var
 säida sätt kan lag stadut pa bunken. Hur
 gick silningen till? När mjölki hadd fat sval-
 na sätt ka var lagum kalld, ka fick int var län- (lynn)
 ki för da säurnad ka för fort, staldas bunkor
 u burkar äut pa a bord u säilan staldas pa,
 ättarkandi sum dain bunkän blai fullar,
 flyttas säil'n yvar pa nest bunkä u så kall-
 dād'n pa till dess spanni blai tomä, säun
 sättas mjölki upp pa hyllar u där skudd
 di sta till dess di skudd grēddes av. Silspan-
 nen gar ja förbäi någ sänt har ja int häirt
 talas um. Hur rengjordes den? Säil'n tvättas
 fylgnmäi mjölkspanni i varmt vattän mäi

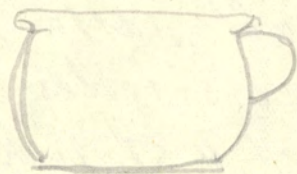

en kårdek "disktrasa", u skyldas ättar mår
kalt vattån. Hur kallades de kår i vilka mjöl-
ken således upp? I min bandom var de stain-
fat u stainkråkar, mån gamblaråttillbaks
var de träibunkar. Beskriv dessa kår åmög-
ligt med ritning eller fotografi, måd upp-
givande av de vanligaste måtten? Ja jar
vål sök rit av någ vitja. Måtti de var
kannfat, bunkar eller kråkar, de kund u
var kån u till u måi träikannfat eller bunkar.
Av vilket träslag förfärdigades de? De örhål-
må var av åika, mån stavbunkar var anting
en av åinå eller grånå, de har ånnu i saina-
rå låidar kunt finnås någån slåikar bunkå
sum di har hatt till mjölbunkå. Här gar ja
förbåi a par frågar som int försigar här.
Hur gick det till att skumma av mjölken?
De kallåd di här för till grådd av mjölki
u de gerd di måi gråddskaidi, de var a
flat gråddskaid måi kort skaft som di u

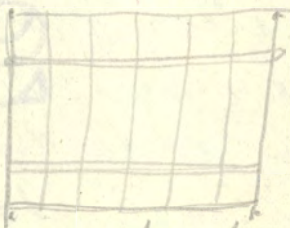
stainfat
mår glasering
inår

stainkränkar
mår glasering
inår

örholken

stavbunke

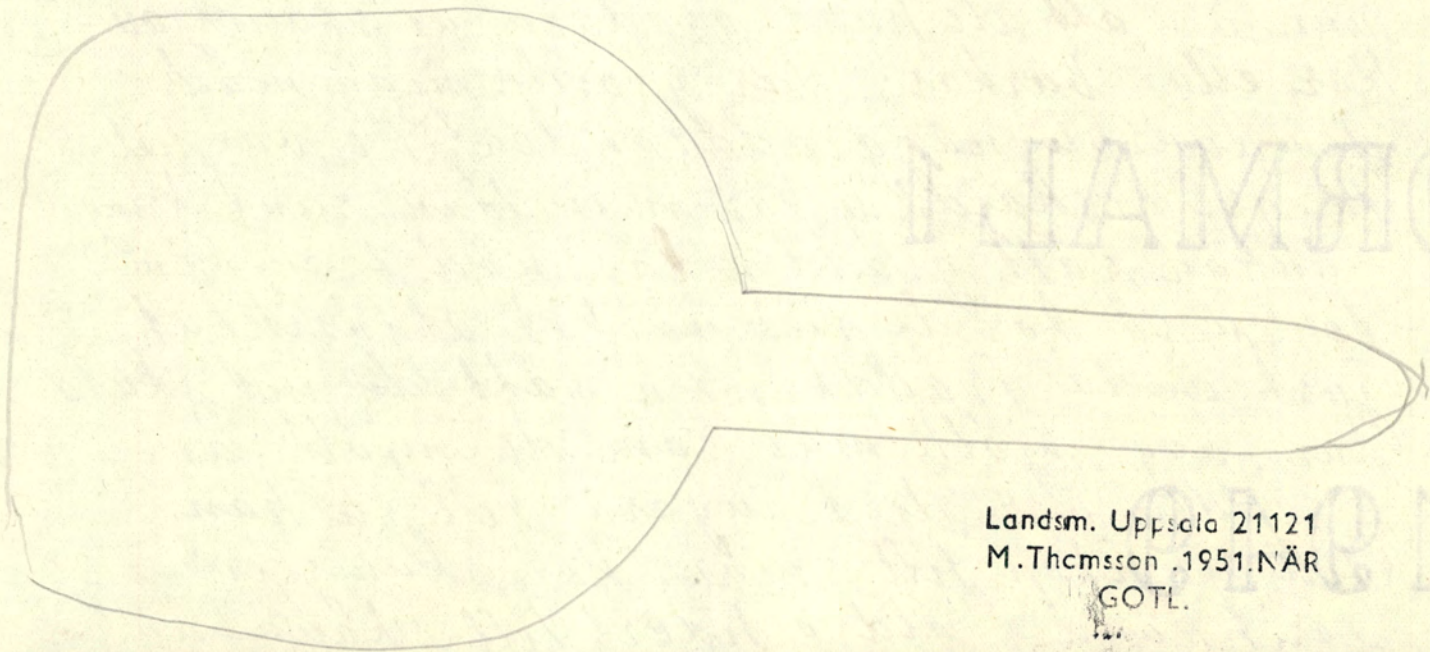
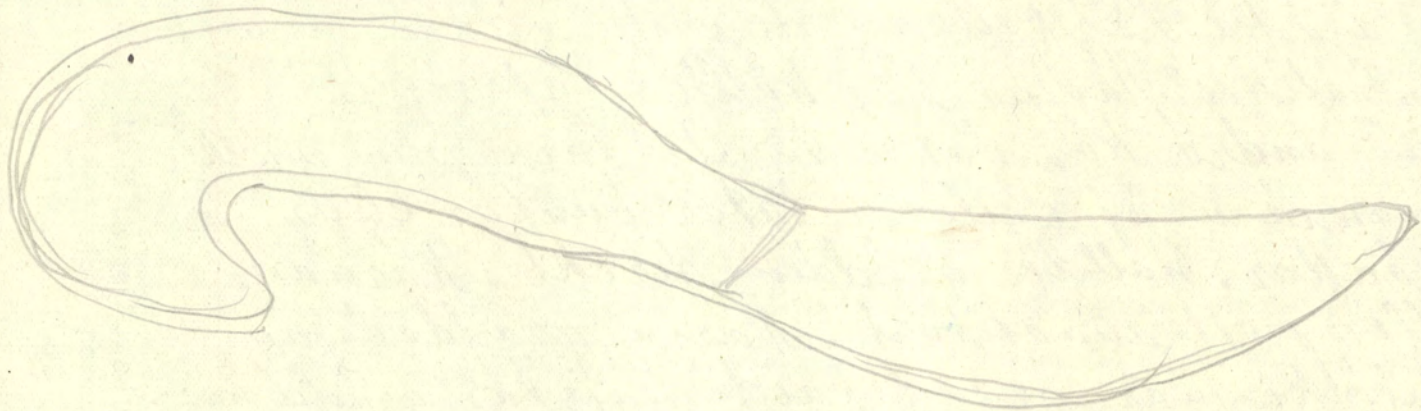
dräibunkar

hadd till knåd smörä mai, ha var snicki
 av björkä. Vad kallades de pärl i vilken mjöl-
 ken hällades? Har na När hällas int mjölki ai
 någ andra kär aut'n ha sloa läik fran mjölk
 spanna u ai säilan i fatar bunkar eller
 kränkar. Hällades grädden direkt i kärnan,
 eller i ett annat kär? När'n grädded av
 mjölki mai gräddskaidi hästas grädden
 läik ai gräddkränku ja huxar int någ
 ann än att di hadd grädden ai stänkran-
 kar eller burkar? Her gjorde man med
 den kvarbliuna gräddranden? De var till
 fa gräddskaidi u kär mai dann runt kring⁴-stryka
 bunkan sätt grädd'n läsnäd fran kan-
 ten, u så fos de mik vackat u försiktut
 just unda gräddkant'n sätt de int skudd
 kum, någ mjölk mai, kom, de mjölk ai
 grädd'n var de traugara till fa kan
 till ga ihop till smör. Har skumslev
 varit känd i äldre tider? Till skåum av

här har ja rit av o gamla gråddskaidi
präsais så stor ha jär

Landsm. Uppsala 21121
M. Thomsson .1951.NÄR
GOTL.

kytgröitu u fiskgröitu m'ai kadd di
 en skåumslaine m'an aldri till grädd au
 mjölk m'ai intä, atminst'n int sum ja
 bar set. Hur billgick rengöringen av mjölk
 trägen? När ja var ban så koktäs de ain-
 lag en gang i viku eller var fjortändäs
 dag atminst'n u slok koktitt äi bunkar
 u fatar, de fick sta äi en halvvar dag så
 skäurdäs di ör u slok äi kallt vattän u
 de fick u sta äi nati yvar eller så hur,
 de bäst kund skap si, u de gerd di dar-
 för att int mjölki skudd säurnä så
 fort summatäid. Vad kallades det att
 rengöra dem? De kalldäs föt bill går ain-
 lag äi mjölkbunkar. Användes skäfte eller
 något annat vid rengöringen? Antingen
 hadd di ain läiti halmvisskä eller dasä ain
 läiti ainäs visskä bokknurpi av den lekna
 ainän, för av kokningi så blai puttar
 mjaukä sätt di var int fali för kändar.

Var ställdes frågen att torka? Vanligtvis
 när vattna slas är våldas di ettar si
 pa en spåilbank put i fräisk luftan bai
 bruggasväggi. Svängdes mjölkträgen i luf-
 ten för att torka? Nai de har ja aldri set.
 Har mjölkprodukter förvarats ute i ned
 grävda tunnor eller på annat sätt? Nai
 någ sant har ja int häirt talas um, män
 de bräukt var så förr iblant när de int
 föidas så mang kor pa gardar som nå,
 att de kund hitt ja att di kund kum
 till kalv allihop samt äidut, u någon
 äid blai di säina u de var vanligtvis
 ja ladingen ai mass mang sum di
 kalvda, män mans, di da annu mjölkad
 så kund di lägg näir smöra ai a smör-
 bytta u sla sättlak ja, da halldad de
 si bra till däss konar kalvåd ja noi,
 ja, sätt da slapp di u kaup neg smör.
 Ja de var lait um mjölki ai gambla äiden

Beredning av smör.

Smör? Annan allmän benämning på smör?
 De gamla di sågd alltut smörbrö, de jar
 e gammalt ordspråk som sår, att de er
 som till duppi smörbrö i gröitu, de gar
 laik fort som de kummar, är de maining
 en. Tillverkades smör av annan grädde än
 den i konjolk erkällna? Ja har häirt att
 di kund tillverk smör av gaitmjölk u
 men ja har aldri smakt de, men de var
 gåulara u faitara än smör av konjolk.
 Har användes detta smör? Di braidad de
 ja brö prassais som vor braidar ja smör
 nå. Menas med karna hela redskapet eller
 endast själva kärlet? De var mainingän kail
 ridskapa de. I gamla laid n kedd di stait-
 karnar man sainara hadd di vaivkarnar,
 attasum de jar fragan um gammalt sa
 jar de val staitkarnu ja har skall biskr-
 iva. Ja husear sa val lais ka sag aut.

u. di fins väl pa musear u. Tytt var de själ-
 väst stamlän han var ungifar en fem kvarter
 pangar, han var gerdar av stavar u var smäl-
 larä uppä u väidara näira, u trolitväs
 var di av gränä för vanlitväs så skauräd
 di kärnu autpa att ha skudd säi väit u
 fäin aut u gränⁿ jär jä ett vitt u fäint
 träi, kvinfolkki vidt alltut ha gränbredar
 till golvar förr i taidⁿ för di var väitäst
 u fäinäst när di blai skaurnä. De stavar
 di var fasträddnä väi buttnän ai a skära
 eller a gara just som a bälja eller träi ^{Lärssing}
 spann, u bändar var av hassälkäppar som
 var skalnä u fäinä en fäir styckän ^{nyast} Ettasi
 näira u träi uppä, ja huscar int att de
 var någon bänd midt pa, så sag kärnstom-
 län aut. Fins något minne av att det be-
 stod av en urkolkad trädstam? Väi de,
 parja intä man örkolknä träistammar
 som di kallar för standar eller stunkar

fins de ja' ännu, som di padd fill ha
 årtar eller bonar u var sum hålst åi. Finns
 kärnor av olika storlek? Endail var störr u
 en dail var mindar, allt etter sum di padd
 mang kor. Dans på nedersta delen av kärnkol-
 ken, ett hål för vasslans avrinnande, hur sag
 kallades detta hål? På de kärnor ja har set har
 int finnas något sänt hul. Vad kallades kärn-
 staven? Har kallad vår han för torglån. Hur var
 dess nedre del formad? De var den nedast
 dailån som haitad torglån måi stakå, torgå-
 stakå. Var den enbart av trä? Han var bårt av
 träi han, ja ritar av han på baksåida. Har kila-
 des korsot fast vid staven? De var inget kors
 aut en han var som ja har rit av han, mån
 kaildås fast gård han pråssais som di förr
 kailad fast jaulgråni i jaulgrånsfotån, di
 klaved den nedest ånden väckat u sättad
 åi han i torglån senn slo di åi en kail han
 skudd sit säkat åi att int torglån flaugåd

så sag börslan änt
hulä i mittän var för
stakan, ginum de fem
huli för grädden änt u
in, när di stampäd upp
u när mai stakan.

*kärms

av i kärnu när de gynt blå smör. Anvån
 des därvid något särskilt slags trä? Törglån
 var en kärnu bit av fyra. Var stod man under
 kärmandet? Di brukad vanligtvis stå mitt
 för ypnä spaisan i vardärsstämman på vintan,
 att grädden skudd pald si lagum varmar
 var grädden för kaldar tulöd de längr förn
 de blai smör, men var'n för varmar blai
 de laust dälit smör som behövd knädes mikä
 för till blai kra. Fins ex. på mekaniska anord-
 ningar för kärmandet, säsom trampor e.t.c.? Nai
 int som ja har set eller härt. Fins utom kär-
 mandet något annat sätt att tillverka smör?
 exempelvis genom skakning i kurl eller gen-
 om vispning (fick man vispa åt vilket håll
 som helst)? Om de var lait gräddé så visp-
 tär de ihop smör, grädden kund u skakas
 ai a flaskä till dess de blai smörsmular
 eller kan glutrad si da fick än slas ör
 annas fick di int ör de ör flasku, men

de var a mindar vanlit sätt, men visst
 grädden at mair än ett holl har ja aldri
 set någon gert, da skudd de var någ gais- (skrodo)
 karai u de har vör aldri trot pa. Tilka me-
 ningar funnos om orsakerna till att kärningen
 misslyckades? Um de var mang kor pa en gard
 u di kalevad mast'n samtäidut, de jar sä att
 när konar mast'n jar säinä, di mjötker bär
 en läiten skvätt vardera blair mjölki van-
 litväs baisk, atminst'n när fa far sta nå
 gån dag, u grädden blair mai baiskar, da
 bräukt de var kinkut till fa smöra till ga
 ihop, de var int någ ann än de som var
 failä fast'n i gamla taid'n trod folk,
 att de fans daim som kund ta smörtäuren
 ifran dum men sänt förkummar aldri nå.
 Lörekom några tecken eller dylikt på eller
 under kärnan? Nei aldri sum ja, vait. la
 de man något i eller under kärnan för
 att få lycka mäd kärningen? Int de häldar

vait ja någ um. Behandlades kärnan på nå-
 got särskilt sätt, om den ej ville ge smör?
 Int någ ann än di stöld na riktut nauq ver-
 men eller åi a bajå måi varmt vattan,
 di bränd ihop de sågd di, men de blai
 a vitt kort u stackut smör som gån
 vidd smul si när de skudd braida's på,
 mån blai de bår a kaluko sätt de blai
 nöiar gradde blai de vanlitvåis strax
 bättar. Hur uppvermdes gradden före kär-
 nandet? Kvåldån för de att de skudd kär-
 nås ståldås gradden in på spåiskapne,
 de var alltut a kappia eller kant på spai-
 sar förr, de gynnar di måi nå måi, mån
 nå star där fåin vasat u silvabågsor eller
 någ gamblå fåin antik pjåsar, men förr
 då sto de kail radar måi graddkrånkar,
 förråstin når de var kallt behövd di
 sta någ dagar u såurnå för gradden,
 skudd alltut var såurar når kan skudd

kárnas de var mik viktut de. Men de
 sto vanlitväs en kalldrick pa var kränkä
 att de int skudd kum stöv eller någ oränt
 äj. Vilka bruk måste vidare iaktagas, för
 att smörbildningen skulle lyckas? De var
 så när grädden blaj äislagan i kårnu skudd
 han var lagum varmar, en 18. till 20. gradar
 var de vanli, sen var de nog mäi att de
 skudd kárnas fort u raskt, int fick de stån-
 nås någu stund ättärde var gynt si, aut in
 de skudd stampas i ett streck, fyst när en
 gynt blai grädden tunnare men um a stund
 ett kvart eller så ibland läit mäir blai han
 tjockat men da blai de snart smör. De
 var int alltut kvinfolkki som kárnad smöra,
 de kund en kal u gära pa vintakvåldar,
 fans de en gamblara kal i kårsä så bräu-
 kåd han kárnä han behövd int sta u kår-
 nå aut en han sat vanlitväs u kedd kårnu
 millum knäiar u singäd u gnauläd läit

smat; mitt för brasn var här lit till sita[?]
 sätt kummora[?] var de bästa[?]. Vad kallades
 det regelbundna ljudet av tackten vid kär
 nandet? De har ja int härt någ benämning
 på. Finnas särskilda benämningar på grad-
 den under särskilda stadier av kärnandet?
 fyst tekna[?] till smör var när de gynt glutra[?]
 si. Verb. De glutra si. Spracet efter gynt de
 smör si, de blai sma runt smörkålar, men
 da skudd vispen fram u så skudd grad-
 den karas[?] när från lukä[?] u upp kring kan-
 tar. De här sort ns kärnar husar ja bär sen
 ja var ret läiti sen blai de väivkärnar
 som var u en kånar till som bor på
 landä, daim kund kärnas mik mair gradd
 på en gang äi sätt de var här lit u storhät
 när de blai väivkärna i häusa[?] da blai ba-
 ni u anglagna[?] um till ja vaiva[?]. Vem skul-
 le bjudas på kärngräddae? Um bani kom in
 u var sulna[?] när di kallt på u kärned u

hadd astubani mässä fick di vassi ett (granntaman)
 smörbrö mäs tjockar kärngrädd na, de var
 ricktut gult de, men de var så att sma
 bani vidd så gonn sått fingra dait u
 slick den grädden som kom upp mäs grädd
 stakån u blai sidnäs na luka runt kring
 stakån de var för gult till fa stick dait
 pekfingra u fa lait grädd na, de, men de
 var int alltut luggiva. Hur gick det till?
 och hur kallades den grädde som gavs bort?
 Ja vist int att kärngrädde gavs bort, autin
 gaus de bort någ grädd så var de kaffi-
 grädde eller sanninggrädde till kallasar
 som gavs föränt till bakning. Eller vad
 menades annars mäd gas eller flötgas? De
 var grädd påbraid si na brö mäns di
 hallt na u kärna. Vart slogs kärnmjölken?
 För de mäst så fick gräisar kärnmjölki,
 men sumli folk tyckt mik bra um till
 drick na när ha var nöikärni för da smakt

ha bäst. De kunde bakas kärnmjölkstimplar
 på rygsiktmjöl eller hålltan av vart ryg u
 vaitäsmjöl mäi säiran u kryddar äi, ha
 smakad riktigt bra. Drukkade man efter kär-
 mandet skälja smöret med friskt vatten?
 Ja när smöret var färdut tas de ryg u knä-
 des i kallt vatten att kärnmjölk kom ör me-
 skick. Vad slags kärl använde man då man
 skulle knäda smöret? Ja kan int hux någ anna
 än att de var ett stort smörfat, stamfat men
~~man~~ gamla tillbaks hadd di träkunkar.
 Skedde saltningen samtidigt? När smöret
 var knädt si sätt de var stöt u blankt lägda
 saltä äi, sån skudd de arbetas mäi, ja nöi-
 ä till dess saltä blai jämt fördail si. Dru-
 kade smakbitar av det nykärnade smöret
 skänkas bort? Ja vist var de någån ainsunt
 kvinfolk som var fätti, som fick en bit smör.
 när de var nöikärna, men så var de da sån-
 ningsmör vitja. hur kallades en sådan smör-

klinop? Ja visst int allt de kaldas för någ ann
 än en bit sänningmör eller en lät'n smakbit.
 hur stor var den, och hur var den formad? Ja
 kan int riktigt så nog säga men på ett ungifår
 a halv mark till smakbit u an mark till
 sänningmör. Formnå var di som en lät'n soc-
 kartopp men de verst är väl att er aldri har
 set en sockartopp, smöra lågdås på en lät'n
 taldrick, dain klickån på dan'n, sen stråiktås (ströts)
 de upp mår smörskaidi till en topp. Vilket
 redskap användes då man knådade smöret?
 de var smörskaidi de. Dess form? De var a
 braid flat träiskaid mår kort skaft. Smör
 klinpens benämning? Er jår da så frågvåisa
 sått de fins frågar som ja int kan svar på.
 I vad slags kår packades det knådade och
 saltade smöret? När ja var barn lågdås smö-
 rå upp på taldrickar u formdes till smör-
 stackar väidarå näira u runt uppå, men
 de som int skudd sålas aut'n skudd var i

häusaldä de paktas när äj smörbyttu. Hur
 vore dessa kärl gjorda? Smörbyttu var gerd
 av träi, sma kort stavar, en stav på var säi
 då gick läit högar upp än de andra, u läit
 avrundnä, di skudd var till hald äi, u så
 var de sma small träibändar på. Olika
 storlekar? Allt ettasum di var stort häusald
 så hadd di smörbyttar storr ellar mindar.
 Finnas utom de laggade byttarna även
 sådana, som vore arbetade i ett stycke?
 De har ja aldri set någu smörbyttä de var
 bär träibunkar. Vår förvarades dessa kärl?
 Smörbyttu var allhut smör äi u stå i mjölk
 bodi ellar ikällan äntum på vintan när
 de var kallt da fick ha stå i ståuskåpā för
 att int smära skudd var för kort. Nest frå-
 gå ha häirar int häit. Men läit sainara för
 en femti år sen när sipratorar kom i gang
 de var a härligheit de till ja grädden fär-
 du mä de samä, da sändad kaupmannar

änt smörbyttar till folk till lagg smöra
 ai de blai da vädligt lekhandut, de var bar
 till fyll pa i byttu var gang an karnada
 till dess ha blai full da var de bar till käis
 ste me na, men de var i gynnig pa 1900-
 talå de jar int så gammalt tibaks man ja
 vidd bar nemn um de. Funnas särskilde
 anordningar för smörets utsirande och upps
 läggning vid högtidliga tillfällen? De
 smöra som folk kadd mai till sanningsmör
 när de var brylllop eller bigravelser de
 skudd garas faint de, daim sum kadd
 smörkannar av glas så kadd di smör i
 dain men de var int allå som var aigar
 av smörkannar. Di bräukt vanlitväs fa
 dum till bräudgäv. I de smörkannar lag
 däs smöra upps till en bopp sådd lukå (locket)
 gick int pa de var annas luk till, men
 för till fa de faint u teraus si så fos
 de den anden av en sporr som en kaldar

ári þan jar taggu u lait vaidlyftu men
 till þa riktut vackra kraus skudd þan
 dappas i varmt vattán saht int smóra
 fástnád þái þan. De gyntás mái en rand
 náiríkring sen nest rand þos krausa int
 mitt yvar de þyst krausi aut'n mitt i mil
 lum sa þallts de þa þissin þant þuppen u
 dar blai de som a ros. De krausná smór
 kannar skudd sta fram þa kallasþorðá þa
 þaggi saidar men mitt for þraudfolki var
 smóra autþafersi till en svan mái storar
 þrokvar þals, men náir þa langþordi sta
 smórtaldrickar mái sma krausa smór-
 toppar som daim þadd som int þadd smór-
 kannar. Þill þa sánningsmóra ái. De jar
 ná int till förváslá mái de sánningsmóra
 som kvínfolki þom mái náir di gynt mái
 þakningi till kallasi, náir nemast slákti
 ellar grantagsfolki skudd þa kallas þryl
 þon ellar þegravelsá sa skudd de gas

dait m[?]ai ett spann mj[?]ölk a flaskå.
 gr[?]ädde en bit sm[?]ör u en kall st[?]äig ägg,
 de var int någ gal[?] för dain j[?]älp[?]ad dan-
 nå, u da var de raidu f[?]ästar. Hur kallades
 på sådant sätt format sm[?]ör? De kalldes
 för kr[?]äussm[?]ör. H[?]ärfällbara sm[?]örf[?]ormar
 eller enkla? Någ särskild sm[?]örf[?]ormar var
 de intå mån r[?]iff[?]lu sm[?]örsp[?]adar. Har de nuck
 vart um alldas, hadd[?]n da sån sl[?]äikå så
 kund u ännu kan de görås mik vackat sm[?]ör
 m[?]ai dain had k[?]äulas mur[?]ättar stolar u
 k[?]orgar m. m. Ornamentet på sm[?]örf[?]ormen?
 Ja de var de ja har rakn[?]ä upp. Sattes sm[?]ö-
 ret upp i k[?]ägla? Sattes j[?]uset i sm[?]öret?
 Int någ av de. Hur förvarades det sm[?]ör,
 som man på färder behöude? I sm[?]örask
 eller sm[?]öräsk[?]en. Exporterades sm[?]ör från
 saknen? Ja. Hur tillgick härvid? Ja för
 de fust så hos sm[?]örst[?]ackar, för de var
 de alltut gammält sibaks, av kaldricker

u lögðas á rain salvebar ellar hand-
kar u lögðas nair i en spänkorg ellar rot-
korg som di hadd þa den taid'n di var
runt man völdlyftu mitt þa u smallara
upp u naira, mai a runt luk u þau gripi.

^{smóra} Gi vögðas u vanlitvairis da hadd di lait humnu
um va di hadd till handla för i förvög,
var de da nag lait ägg, en stäig ellar þau
sa kund di lagges uppa smóra men var
de mair att de var lait framlid þa la-
dingen att de var mair ägg sa þos de
en korg i var hand u gick i bodi, þar i
sakni var de daim som hadd yvar hall-
mail'n till ga, armar blai nuck langa u
de fick þausþas iblant men de gick, þraisa
haldad si nag sadar þai þrai dalar mar-
ki. En þraidalara de var þanningar de
farr i taid'n þaird ja för en þjugafem ar
sann en gammal kal saga nar'n fick
de för a kaluskiinn i mass manar.

På ladingen da var de vantitvais till
 kaup bomulsgan bad uppråning u äislet.
 u viktorigan till kleningar u kallar bomuls-
 ganå de skudd var till bomulskleningar
 blusar byocar u skörtar till kalar. pill u me
 nas dakar vändes de. De var nå int um
 vävning ja skudd skrivå ånden de var
 um smörfåsålning. Ja kaupman'n kan luk-
 kåd på smöra ifall konar var åutslåpta
 på ladingen ast de int skudd lukt gait-
 lauk da blai de mindar betalt de var
 nog måi smöra den kåidn u de behövd
 di nuck var u för de var såkat de sum
 smakt bad dan u dannå u kaur måi.
 Kaupman'n kan packåd ner de i kistar
 u lådar u kåird till bån me de, folki
 kåird till bån me smår sjålu u men di
 kund int kåir all gangar heldar. Hår i
 sokni var de såu kaupmånna Mentes båi
 Halluttå u Högstadius båi kamni. Duktu var di yms derå.

Landsmålsarkivet Uppsala 21121
 Magda Thomson. 1951. NÄR

GOTL.

Fig. 1

x kuret
 (unket)